

SARNYAI CSABA MÁTÉ:*

**AZ IMPÉRIUMVÁLTÁS HATÁSA A FELEKEZETI VISZONYOK
ALAKULÁSÁRA A SZERBIAI BÁNSÁGBAN¹**

*THE INFLUENCE OF THE CHANGE OF EMPIRE ON THE DEVELOPMENT
OF DENOMINATIONAL AFFAIRS IN BANOVINA OF SERBIA*

ABSTRACT

The part of Banovina (Banat) which was annexed to the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes by the Treaty of Trianon covers 9,776 km². This summary is restricted to the religious history of this part which can be called the Serbian Banat (srbski Banat) although it is obvious that this territory used to form an organic unit until the division after the First World War, so it is not reasonable to discuss separately the so-called Serbian Banovina covering 9,776 square kilometers when dealing with the history of Banovina before 1920. The reason of laying greater emphasis on the Catholic Church is that the majority of Hungarians living in the territory belong to this denomination.

Already between the Two World Wars the rate of Serbian population started to grow significantly, which was the result of immigration from other parts of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, the later Yugoslavia.

The practical implementation of ecclesiastical reforms also served the enhancement of the Slavic ethnical influence of the majority of the new state. The lead of the apostolic government of Banat created from the territory of the diocese of Csanád annexed to the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes was taken by a prelate of Croatian origin although the vast majority of the believers were of Hungarian and German origin. By the fact that the new power did not acknowledge the justification of denominational schools, the Hungarian church education was gradually being eliminated.

The ethnical and political changes following World War II, the deportation of Germans, and the waves of violence against Hungarians all influenced the religious affairs of the area. The number of Catholic believers decreased to one half and from the aspect of nationalities there was a radical change in the Catholic Church: the community mainly consisting of German and Hungarian believers became a „Hungarian ecclesia”. The main purpose of this study is to point out the significant national and at the same time ecclesiastical reforms that took place in the area in the past ninety years.

1. Bevezetés

A Bánság (Bánát) Trianoni békeszerződéssel a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz csatolt része 9776 km². A továbbiakban e szerb Bánátnak (srbski Banat) nevezhető rész vallási történetére szorítkozik a kifejtés, habár nyilvánvaló, hogy egészen az I. világháborút követő megosztásig ez a terület szerves egységet képezett, így a Bánság 1920 előtti történetében az úgynevezett szerbiai vagy szerb Bánság külön tárgyalása nem indokolt. A katolikus egyház azért kap nagyobb hangsúlyt, mert a területen élő magyarság többsége ebbe a felekezetbe tartozik.

* PhD, egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem, Szabaddölcészet Tanszék.

2. A későbbi Szerbiai Bánság területén végbement vallási-felekezeti, illetve etnikai jelentőséggel bíró események vázlatos áttekintése az impériumváltásig

A nyugati kereszténység a térséget, amint az a magyar történelemből ismeretes, Ajtony (Achtum, a szerbben Ahtum) 1028-as leverése után kezdi meghódítani, s itt mindjárt megemlíthetünk egy a mai szerb Bánság területére vonatkozó adatot. Csanád vezér a Szent Gellért-legenda elbeszélése szerint a marosvári, azaz a csanádi Keresztelő Szent János tiszteletére alapított bazilita szerzeteseket áttelepíti Oroszlánosra, ahol Szent György tiszteletére alapít monostort.² Ez a monostor a mai szerb Bánát északi csücskében, a XVIII. század közepén újjátelepített Oroszlánostól (Banatsko Aranđelovo) néhány kilométerre északra, a mai Magyararmajdány területén volt található.

A oroszlánosi monostorról szóló legenda rámutat egy fontos tényre: hogy ebben a térségben az ortodoxia, már a földrajzi közelségből kifolyólag is, előbb jelenik meg, mint a Római Katolikus Egyház szervezete, s egészen a IV. lateráni zsinatig, vagyis legalább a 13. század elejéig bizonyítottan együtt él a latin rítusú és a görög rítusú kereszténység itt. „E tekintetben föltétlen említést érdemel az az újabb kutatásban fölmerült tény, hogy három későbbi (14–16. századi) görög kéziratban föllelhető, a 12. századi állapotokat tükröző bizánci püspöklista is említi Turkia metropolitáját, ami arra enged következtetni, hogy a 11–12. században önálló, Konstantinápoly alá tartozó metropólia volt Magyarországon, amelynek talán alárendelt püspökségei voltak az erdélyi, bihari és csanádi egyházmegyék. Bár a kérdés vitatott, a föltételezés jól beleilleszthető a keleti kereszténységnek az ország e táján való elterjedtségéről szóló adatokba.”³

Az oroszlánosi monostor egyébként a 12. század végén kerülhetett a bencések kezébe, végleges pusztulását pedig valószínűleg az 1280-as kun lázadás okozhatta.⁴ Kalapis Zoltán szerint viszont az oroszlánosi monostort a kunok általi lerombolás után vették építették újjá a bencések, s a XIV. században kisebb várszerű erődítéssel is körbevérték.⁵

Egy másik jelentős egyházi létesítményt, a mai Törökbecse közelében fekvő aracsi bencés monostort is meg kell említeni, különösen azért, mert az „aracsi Pusztatemplom” néven ismertté vált romjai az utóbbi időben a vajdasági magyarság politikai összetartozását jelző és a magyarság ezerszáz éves ittlétére utaló kultuszhellyé váltak.⁶ Építési idejével kapcsolatban eltérőek a vélemények. Valószínűsíthető, hogy a mai romok a XIII. század első feléből származhatnak, de lehetett itt egy korábbi templom is, aminek a meglétére utalhat a XI. századra datálható aracsi kő.⁷ E föltételezett templom romjaira még nem bukkantak rá. Miomir Petrović szerb régész 1978-ban megfogalmazott elmélete szerint az aracsi templom a XIII. század előtt orthodox volt,⁸ ezt a nézetet képviseli a jelenlegi magyar szerzők közül Kalapis Zoltán is.⁹

A Bánság mai szerbiai területén ezeken kívül más bencés monostorok is léteztek a középkorban: a tatárjárásig fennálló Kanizsamonostora, melynek az emlékét őrzi a Kanizsamonostor (Banatski Monoštor) nevű kisteleplülés. A mai Nagykikinda közelében kereshető Galádmonostora a tatárjárásnak esett áldozatul.¹⁰ A valamikori Keve vármegye egyetlen korai ismert egyházi intézménye az ittebői bencés prépostság volt.

A XIII. század a bencés monostorok pusztulásának, válságának kora volt ezen a vidéken is, de ekkor jelennek meg a ferencesek. A rendnek a konventuálisokat kiszorító obszerváns ága, Bosznia felől terjeszkedve, először a Délvidéken ver gyökeret, s itt építi ki erős bázisait. A szerbiai Bánság területén Keveváran (Kovin) Nagy Lajos idejében telepedtek le a bosnyák ferencesek.¹¹ 1390-től a kolostor kusztdia székhelye, Örményes. 1377 után az aracsi monostor is a ferencesek gondnokságába kerül. Erzsébet anyakirályné, Nagy Lajos király édesanyja, újjátarta fel és a ferencesek konventuális ágának adományozta, akiknek a birtokában maradt egészen, a törökkori pusztulásáig.¹²

A XIV. század vége az első török betörések ideje. A XV. század nehéz időszak a Délvidék életében, melynek következménye az addig virágzó vidék elnéptelenedése.¹³ Helyükre szerb és román telepések érkeznek már a XV. században, a magyar földbirtokos nemesség támogatásával, hogy a munkaerőhiányt enyhítsék. Ez egyúttal az orthodox vallás újbóli megjelenését jelenti a térségben. Az orthodoxia ekkor még nem tudja kiépíteni a saját egyházszerkezetét a térségben. A XVI. század elején, a török-magyar határvonal északra tolódásával, teljesen megnyílik a kapu a déli bevándorlás előtt. Az úgynevezett török sereg jelentős részét muzulmán és pravoszláv vallású délszlávok és más balkáni népek alkotják.

A szerb származású nagyvezír, Szokoli Mehmed (Mehmed Sokolović), a Bánságot meghódító beglerbég (később nagyvezír) támogatásával 1557-ben újjáalakul az ipeki (Pec a mai Koszovóban) szerb pátriárkátus, amivel a szerb pátriárka egyházi fennhatósága északon Budáig és Egerig terjed ki, keleti irányban pedig az egész Bánságra. Egyúttal a muzulmán vallás is megjelenik átmeneti jelleggel. Tudjuk például, hogy Nagybecskerek, Szokoli Mehmed wakufja, mecsettel rendelkezett.

A török korban, 1584-ben Lugostól és Karánsebestől Keletre túlnyomórészt román lakosság élt, Temesvártól nyugatra pedig túlnyomórészt szerb, Temesvár, Lugos és Karánsebes közötti területet kevert, román–szerb lakosság lakta.¹⁴

Ez a helyzet a török kor után, a XVIII. század első felében sem változott jelentősebben,¹⁵ 1743-ban és 1753-ban, a keleti, lugosi, karánsebesi és az orsavaei körzetek tiszta román etnikumú területek voltak, a nyugatiak, a nagybecskereki, pancsovai, nagykikindai pedig tiszta szerbek. A középső rész, a verseci, lippai, temesvári, a csanádi, a csákovai ugyanakkor vegyes, szerb–román lakossággal rendelkeztek.¹⁶

Az 1771–1772-es, nem teljes lakosság számlálási adatok szerint, melyet 520 településen végeztek a meglévő 635-ből, a Bánságban 181 639 román, 78 780 szerb, 43 201 német és francia, 8683 bolgár, 5272 cigány és 353 zsidó élt, összesen 317 928 lakos.¹⁷

1774-ben 375 740 lakosa van a Bánságnak: 220 000 (58,55%) román, szerb és görög (cincár) 100 000 (26,61%), német 53 000 (14,11%), magyar és bolgár 2400 (0,64%), zsidó 340 (0,09%).¹⁸

A magyarok betelepítése később történik, s csak a 1867 után válhat szervezetté.¹⁹ A megváltozott etnikai viszonyokat tükrözik az 1900-as népszámlálás adatai. Az egységes Bánság lakossága 1 431 329 ekkor, ebből 578 789 román, 362 487 német, 251 938 szerb, 170 124 magyar.²⁰

1910-ben a Bánság, azaz Torontál, Temes, Krassó-Szörény vármegyék lakossága 1 582 133, amiből 592 049 (37,42%) román, 387 545 (24,50%) német, 284 329 (17,97%) szerb, 242 152 (15,31%) magyar. A magyar lakosság lélekszáma tehát nagyobb arányban növekedett a többiekénél.

3. Az impérium-váltás következményei, különös tekintettel a katolikus egyházra

A Bánság későbbiekben a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz kapcsolt részében 1910-ben 566 400 lakos élt, amiből 229 568 (40,53%) volt szerb, 125 374 (22,14%) német, 108 662 (19,18%) magyar, 73 303 (12,94%) román, 16 223 (2,86%) szlovák, 3685 (0,65%) horvát.²¹

Romsics Ignác 1910-től kezdődően közli fő vonalaiban a Szerbiai Bánát vallási megoszlását.²²

1. táblázat. Szerbiai Bánát vallási megoszlásának alakulása 1910 és 1931 között**Table 1. Religions in Serbian Banat between 1910–1931**

	1910	1921	1931
Orthodox	288,757	306,414	321,262
Római katolikus	188,756	209,370	196,087
Protestáns	37,379	39,226	37,179
Más felekezetek	8015	6,948	11,932
Összes	522,907	561,958	566,460

Forrás: Romsics Ignác (1993): *Wartime American plans for a new Hungary: Documents from the US Department of States 1942–44.* <http://www.hungarian-history.hu/lib/romsics/w25.htm>

A fentiekből látható, hogy a két 1910-es adat között az összlakosság tekintetében mintegy 44 ezres eltérés mutatkozik (566 400 az 522 907 ellenében). Mindenesetre nyugodtan kijelenthető, hogy a szerb lakosság szinte egésze pravoszláv vallású, csak az új protestáns egyházak tudtak kisszámú hívőt elhódítani közülük. A románok nagy többsége is orthodox, nem sikerült adatot találnunk arra, hogy hányan tartozhatott pontosan közülük a görög katolikusok közé. Az arány visszamenőleg megbecsülhető az 1991-es népszámlálás adatából, ahol a vajdasági román lakosság közül, amelynek óriási többsége a szerbiai Bánságban él, 81,61% nyilvánította magát orthodoxnak és 6,58% katolikusnak, 2,76 % protestánsnak.²³

Ami az 1910 és az 1931 közötti adatokból világosan kiolvasható, hogy már a két világháború között megindul a szerb lakosság arányszámának a határozott növekedése, ami a Jugoszlávia más vidékeiről történt bevándorlás eredménye. Egyrészt a szerb közigazgatás létrehozásával,²⁴ másrészt természetes vándormozgalmak útján, harmadrészt szervezett betelepítés révén nő a szerb lakosság aránya. A legismertebb talán a betelepítések közül a korszakban az I. világháborús szerb önkéntesek, a dobrovoljacok betelepítése. Nikola Gaćeša szerint 1919-1941 között állami támogatással 92,905 lelket telepítettek be Vajdaság területére, arról nincs adat, hogy ebből pontosan mennyi érkezett Bánátba. Ez a terület vallási megoszlásra is ugyanilyen arányú kihatással kellett, hogy legyen.²⁵

Az új, kommunista rend kialakulásának a kezdetén, a párt elnökségének 1944. november 21-én hozott döntése a jugoszláviai németiséget kollektív bűnösnek kiáltotta ki, vagyonukat kisajátították, akik nem menekültek el a visszavonuló német csapatokkal, azokat az 1948-ig fennálló táborokba zárták, s akik a táborok viszonyait túlélték, azokat elűldözték. A magyarságnak, ha nem is hivatalos formában, de szintúgy megfélemlítéssel és állami erőszakkal kellett szembenéznie. Gondolunk itt például az 1944 őszi bánáti magyarirtásra. Mirnics Károly szerint megközelítőleg 120 000 német áldozata volt a háború utáni partizán terrornak és táboroknak.²⁶ A magyarság kapcsán pontos adatok nem, csak becslések ismertek, az akkori állami szervek titkosított adatai még ma sem állnak a kutatók rendelkezésére.

A németek házaiba főként szerb és montenegrói, tehát pravoszláv vallási közegekből érkező telepéseket helyeztek el. A Mirnics által közölt adatok alapján 251 696 főt telepítenek be ekkor Vajdaság területére, az adatból nem tudni meg pontosan mennyi került belőlük Bánságba, de a számuk 100 000 körül lehetett. 1931-ben ugyanis 120 000 német él a Bánság szerbiai részén. A szerb lakosság növekedéséből következtethetünk a változásra. 1931-es népszámlálás adatai alapján 261 123 szerb lakja a szerbiai Bánátot, 1948-ban már 358 067. A szerbek lélekszámának a növekedése a statisztika szerint 96 944, miközben – ami főként a háborús veszteség számlájára írható – a szerbiai Bánság lakosságszáma az 1931-es 585,579-ről 1948-ra alig, mindössze 16,047 fővel emelkedett. Ez a helyzet nagymértékben megváltoztatta a térség vallási viszonyait is. A katolikus vallás híveinek a száma mintegy a felére csökkent és szórványjellegűvé vált a térségben a katolikus egyházi jelenlét.²⁷ Nem-

zetiségi szempontból is gyökeres változás következett be a katolikus egyházban, a többségében német és magyar hívekből álló közösség egy-nemzetűvé, „magyar egyházzá vált” kisser számú horvát, bolgár, cseh, és szlovén szórványokkal. Ugyanez játszódott le az Ágostai Hitvallású Német Evangélikus Keresztyén Egyházban is, mely kisebb számú magyar hívőt is magában foglalt. A németek elűldözése után ezekre a magyar hívekre alapozódott az egyház továbbélése, mely Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház néven folytatta tevékenységét, nagyon nehéz helyzetben, harcolva az önállóságért a háborút jóval kevésbé megszenvedő Ágostai Hitvallású Szlovák Evangélikus Egyházzal szemben.²⁸

A szerbek betelepítése viszont nem jelent ilyen egyértelmű gyarapodást a pravoszláv egyház híveinek a számában, ugyanis a kommunista hatalom által betelepített falvakban és városokban a telepesek nem hoztak létre pravoszláv templomokat és közösségeket, nem gyakorolták nyíltan a vallásukat. A változás e tekintetben csak a 90-es évek politikai fordulata után következett be fokozatosan. Ma már ez a betelepült réteg is aktivizálódik vallásilag a Szerb Pravoszláv Egyház keretében, a montenegróiak egy része a még el nem ismert, önállósult Montenegrói Pravoszláv Egyház keretében, másik részük a montenegrói egyház fölötti jurisdikciót gyakorló Szerb Pravoszláv Egyházban.

A vándormozgalom hatására történő betelepülés következtében folyamatosan növekszik a szerbiai Bánságban a szerbek aránya. Ennek fölgyorsulása következik be a 90-es évek háborús időszakában, amikor újabb, a Trianon utáni immár a harmadik nagy betelepítési hullám éri el Vajdaságot. Mintegy 300.000 menekült érkezik a tartományba, vagyis pusztán már csak az ő számuk is meghaladja a vajdasági magyarságét, akik közül ugyanebben az időszakban 30–40 ezren külföldre emigrálnak.²⁹ Ez nyilvánvalóan kivétel a vallási arányok megváltozására is.

A szerbiai Bánátra vonatkoztatott 2002-es népszámlálási adatok is jól mutatják, hogy milyen óriási méretű nemzeti, és ezzel egyúttal vallási átrendeződés zajlott le az elmúlt kilencven évben a térségben. A szerbiai Bánságnak 2002-ben 616 202 lakosa volt, ebből 435 577 (70,69%) szerb, 62 890 (10,21%) magyar, 26 932 (4,37%) román, 17 969 (2,92%) szlovák, 14 506 (2,35%) roma, 11 551 (1,88%) jugoszláv, 8442 (1,37%) macedón, 3562 (0,58%) horvát, 2627 (0,43%) montenegrói, 1239 (0,20%) cseh.

A trianoni béke, közismerten, a csanádi egyházmegye 34 912 km²-es területét felosztotta. Nagyobbik része, 25 254 km² román, közel egynegyede, 9387 km² szerb fennhatóság alá került. 1923-ban az Apostoli Szentszék székhelyének Szegedet jelölte ki, *Glattfelder* Gyula megyéspüspök Romániából való kiutasítása után innen irányította a Magyarországon maradt legkisebb, 271 km²-es egyházmegyei részt. Nagybecskerek (Zrenjanin) központtal pedig megszervezték a bánáti apostoli kormányzóságot a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak jutott területből. 248 plébániából 62 került ide, 202 460 római katolikus és 5068 görög katolikus lélekkel. Mivel az új délszláv államban magától értetődő volt, hogy magas egyházi pozícióba csak a többségi szláv etnikumból kerülhet vezető, a kormányzóság élére Ivan Rafael Rodić horvát ferences szerzetest nevezték ki, akinek pozícióját azzal erősítették tovább, hogy 1924-től belgrád-szendrói érsek lett. Ugyanettől az évtől a bánáti apostoli kormányzóságot az előbb említett érsekség, illetve érsek fennhatósága alá vonták. Az átalakulást volt hivatva jelezni az is, hogy ezzel egy időben kialakították az új espereskerületi struktúrát. *A nagybecskereki kerület 11, a törökkanizsai 9, a nagykikindai 8, a magyarcsernyei 7, a szécsányi 8, a pancsovai 6, a székelykevei 8 plébániát foglalt magában.*³⁰

A magyarság helyzetét az is negatívan befolyásolta, hogy a belgrádi kormány már 1919-ben kiterjesztette az újonnan szerzett területekre az 1904. évi szerbiai iskolatörvényt. Ez csak állami és magániskolákat ismert el, felekezetieket nem. Ezt egészítette ki az az 1920-as minisztertanácsi rendelet, amely az 1912-es szerb középiskolai törvény hatálya alá vonta az átcsatolt részt is. Ebben az állt, hogy a közép szintű oktatási intézmények is csak

államiak lehettek. A magániskolákat, ahová az egyházi fenntartású tanintézeteket is sorolták, alsófokúra és nyilvánossági jog nélkülire fokozták le, így lehetetlenítve el azokat. Ezt a folyamatot tetézte, hogy az 1846-ban alapított nagybecskereki piarista gimnázium tanárait távozásra kényszerítették. Ezzel teljességgel felszámolták a Tiszától keletre a magyar tanuló egyházi oktatást.³¹

Jugoszlávia 1935-ben ugyan megkötötte a konkordátumot a Szentszékkal, de azt a szerb ortodox egyház és papság ellenállása miatt nem terjesztették a felsőház elé, így nem ratifikálták.

1936-ban lemondott Rodić érsek, helyére Josip Ujčićot nevezték ki belgrádi érsekké és bánati apostoli kormányzóvá is, aki egészen 1961-ig töltötte be ezt a hivatalt.

Az 1941–44 közötti német megszállás, valamint az ezt követő kommunista uralom s azon belül is az 1944 őszi bánati magyarirtás története máig nem teljesen földolgozott. Azt azonban meg kell jegyeznünk, hogy több katolikus klerikus is áldozatul esett az utóbb említett magyar ellenes pogromnak. Ilyenek voltak például: *Adam* Antal szenthuberti plébános; *Brunet* Ferenc németcsernyei plébános; *Eck* György szécsenfalvai káplán Knapp József galagonyási plébános; Kornauth József nagygáji plébános; Rothen Mihály verseci káplán; Schäfer Vilmos csőszteleki plébános; Schummer Rudolf rezsőházi esperes-plébános; Steigerwald Ádám nagyítószegi plébános; Varga András többi plébános; illetve Weber Péter károlyfalvi esperes-plébános.³²

Az előzőekben tárgyaltak miatt a hívek száma 1960-ra 120 ezerre, az egyházközségek 64-ről 40-re, az esperességek nyolcra négyre csökkent, és 1968-ban már csak 27 plébániának volt saját papja.

Az idősödő Ujčić érsek mellé 1961-ben nevezik ki Gabriel *Bukatkot* belgrádi koadjutor érsekké és bánati apostoli kormányzóvá. Ekkor töltötte be először ezt a tisztelet görög katolikus főpap, aki latin szertartású tevékenységet is folytathatott.³³ Josip Ujčić érsek 1964-es halálát követően Bukatko lett a belgrádi érsek. Mivel az érsek magyarul nem tudott, a Szentszék 1971-ben *Jung* Tamást nevezte ki a bánati apostoli kormányzóság élére, akit következő évben Nagybecskereken szenteltek püspökké. Végül II. János Pál pápa 1986-ban az apostoli kormányzóságból létrehozta a nagybecskereki püspökséget, amit a szabadkai püspökséggel együtt a belgrádi érsekség alá rendelt.

4. Összegzés

Mint tanulmányunk elején láthattuk, ebben a térségben az ortodoxia, már a földrajzi közelségből kifolyólag is, előbb jelenik meg, mint a Római Katolikus Egyház szervezete, s egészen a XIII. század elejéig bizonyítottan együtt él a latin rítusú és a görög rítusú kereszténység ezen a területen.

A XV. századtól, amikortól a törökök előbb szorványosan, majd fokozatosan állandó-sulva jelen vannak a Délvidék életében, az addig virágzó vidék elnéptelenedik. A magyarság helyére szerb és román telepések érkeznek már a XVI. század második felétől, a magyar földbirtokos nemesség támogatásával, hogy a munkaerőhiányt enyhítsék. Ez egyúttal az orthodox vallás újbóli megjelenését jelenti, az egyházszerkezet kiépülése nélkül.

A török korban Lugostól és Karánsebestől Keletre túlnyomórészt román lakosság élt, Temesvártól nyugatra pedig többségében szerb. A Temesvár, Lugos és Karánsebes közötti területet kevert, román–szerb lakosság lakta. Ez a helyzet a két nációra vonatkozóan török-kor után, a XVIII. század első felében, sem változott jelentősebben. Az új elem a német ajkú, katolikus lakosság Habsburgok által szervezett betelepítése, különösen akkor, ha tudjuk, hogy a magyarok betelepülését a Habsburg kormányzat tiltotta. Mindkettőt világos politikai motivációkból kifolyólag.

A magyarok betelepítése később történik, s csak a Kiegyezés, 1867 után válhat szervezetté. Ez az oka annak, ahogy azt a XIX. század végi XX. század eleji adatok is mutatták, a magyar lakosság lélekszáma nagyobb arányban növekedett a többiekénél.

Az impérium-váltást követő felmérésekből világosan kitűnt, hogy már a két világháború között megindul a szerb lakosság arányszámának határozott növekedése, ami a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, később Jugoszlávia, más vidékeiről történt bevándorlás eredménye. Ennek három fő forrása van. Egyrészt a szerb közigazgatás létrehozásával, másrészt természetes vándormozgalmak útján, harmadrészt szervezett betelepítés révén nő a szerb lakosság aránya.

Az egyházkormányzati változások gyakorlati végrehajtása is az új állam többségi szláv etnikai befolyás erősítését szolgálta. A csanádi egyházmegye Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak jutott területből létrehozott bánáti apostoli kormányzóság élére úgy került egy horvát származású főpap Rafael Rodić személyében, hogy a hívek döntő többsége magyar és német volt. Az átalakulást volt hivatva jelezni a fent vázolt új espereskerületi struktúra is.

Fontos eleme volt a kisebbségi létbe került magyarságot is erőteljesen érintő asszimilációs törekvéseknek az állami oktatáspolitikáé. Azzal, hogy az új hatalom nem ismerte el az egyházi iskolák létjogosultságát, fokozatosan felszámolták a magyar tannyelvű egyházi oktatást.

Még a két háború közöttinél is drasztikusabb változás következett be 1945 után. A kitelepített – többségében katolikus, kisebb hányadában evangélikus – németek helyére főként szerb és montenegrói, tehát pravoszláv vallási közegekből érkező telepeseket helyeztek el. A szerbek betelepődése viszont nem jelent egyértelmű gyarapodást a pravoszláv egyház híveinek a számában, ugyanis a kommunista hatalom által betelepített falvakban és városokban a telepések nem hoztak létre pravoszláv közösségeket.

A II. világháborút követő etnikai és politikai változások hatottak a térség vallási viszonyaira is. A katolikus vallás híveinek a száma a felére csökkent, és nemzetiségi szempontból is gyökeres változás következett be a katolikus egyházban, a többségében német és magyar hívekből álló közösség „magyar egyházzá” vált. Az előzőekben tárgyaltak miatt a hívek száma az apostoli kormányzóság létrejöttkor itt élő 202 460 római katolikus lélek 1960-ra 120 ezerre, az egyházközösségek száma 64-ről 40-re, az esperességeké nyolcra négyre csökkent. Ezt a folyamatot csak tovább erősítették a közelmúlt háború és etnikai mozgásai. A korábban említett, a szerbiai Bánátra vonatkoztatott, 2002-es népszámlálási adatok is jól mutatják, hogy milyen óriási méretű nemzeti és ezzel egyúttal vallási átrendezés zajlott le az elmúlt kilencven évben a térségben.

JEGYZETEK

1. A kutatásokat az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok Posztdoktori Ösztöndíja (Pályázatszám: PD 76004 2008.) támogatta. Jelen tanulmány szerzője külön köszönettel tartozik Sáfrány Attilának, akinek a segítségével nélkülözhetetlen volt az írás megszületéséhez.
2. Komáromi László (2007): A bizánci kultúra egyes elemei és közvetítő tényezői a középkori Magyarországon. *Iustum Aequum Salutare* III. 2007/1. 217.old. interneten: http://www.jak.ppk.hu/hir/ias/20071sz/ias_215_228.pdf [Olvasva : 2009. december 4.]
3. Komáromi László: A bizánci kultúra egyes elemei és közvetítő tényezői a középkori Magyarországon. *Iustum Aequum Salutare* III. 2007/1. 219.old. interneten: http://www.jak.ppk.hu/hir/ias/20071sz/ias_215_228.pdf [Olvasva : 2009. december 4.]
4. Koszta László (2007): Dél-Magyarország egyházi topográfiája a Középkorban. In: A középkori Dél Alföld és Szer. Elektronikus megjelenítés: NKÖEOK Szerkesztőség http://sulinet.hu/oroksegtar/data/megyek_oroksege/Csongrad_megye/pages/Kozepkori_del_alfold_es_szer/000_konyveszeti_adatok.htm [Olvasva : 2009. december 4.]
5. Kalapis Zoltán (1995): Történelem a föld alatt. Forum, Újvidék, 13. old.

6. Szügyi Ferenc (2008): Az aracsi pusztatemplom mint a magyar identitás jelképe. In: Bennünk élő múltjaink. Szerk.: Papp Richárd, Szarka László. Zenta. 329–344. old.
7. Raffay Endre (2005): Az aracsi templomrom. Forum, Újvidék, 27. old.
8. Takács Miklós (2006): A középkori régészet a Vajdaságban 1918 és 1987 között. In: Studia Caroliensia, 2006. 3–4. 168–169. old.
9. Kalapis Zoltán (1995): Történelem a föld alatt. Forum, Újvidék, 16–17. old.
10. Koszta László (2007): Dél-Magyarország egyházi topográfiája a Középkorban. In: A középkori Dél Alföld és Szer. Elektronikus megjelenítés: NKÖEOK Szerkesztőség. Interneten: http://sulinet.hu/oroksegtar/data/megyek_oroksege/Csongrad_megye/pages/Kozepkori_del_alfo_ld_es_szer/000_konyveszeti_adatok.htm [Olvasva : 2009. december 4.]
11. Kalapis Zoltán (1995): Történelem a föld alatt. Forum, Újvidék, 42. old.
12. Koszta László (2007): Dél-Magyarország egyházi topográfiája a Középkorban. In: A középkori Dél Alföld és Szer. Elektronikus megjelenítés: NKÖEOK Szerkesztőség Interneten: http://sulinet.hu/oroksegtar/data/megyek_oroksege/Csongrad_megye/pages/Kozepkori_del_alfo_ld_es_szer/000_konyveszeti_adatok.htm [Olvasva : 2009. december 4.]
13. Lásd bővebben Gulyás László (2007): Vajdaság: Történeti áttekintés. I. m. Nagy Imre (szerk): Vajdaság. A Kárpát-medence régiói 7. Dialóg-Campus. Pécs–Budapest. 2007. 76–149. old.
14. Popović, Dušan J.(1990): Srbi u Vojvodini, I., Novi Sad, 104. old.
15. A Temesi Bánságban lezajlott telepítésekről lásd Marjanucz L. (2002): Adalékok a Habsburg berendezkedés és telepítés bánági történetéhez. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Történeti tanulmányok (Studia Historica). 8. köt. Szeged. 5–16. old; Marjanucz L. (2003): A Temesi Bánság településtörténetéhez. In. Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében. Szeged. 131–135. old.
16. Popović, Dušan J.(1990): Srbi u Vojvodini, I., Novi Sad, 37. old.
17. Milin, Miodrag (1995): Vekovima zajedno (iz istorije srpsko - rumunskih odnosa), Temišvar, 50. old.
18. Milin, Miodrag (1995): Vekovima zajedno (iz istorije srpsko – rumunskih odnosa), Temišvar, 49. old.
19. Gulyás László (2009) A Bánság a török kiűzésétől 1918. In. Horváth Gyula (szerk.): Dél-Erdély és Bánság. A Kárpát-medence régiói 9. Dialóg Campus. Pécs–Budapest. 2009. 25–44. old.
20. <http://www.banatul.com> [Olvasva : 2009. december 4.]
21. Pavlicevic, Dragutin (2000): Medjunarodni znanstveni skup „Jugoistocna Europa 1918–1995.” Interneten: <http://www.hic.hr/books/jugoistocna-europa/02tablice.htm> [Olvasva : 2009. december 5.]
22. Romsics, Ignác (1993): Wartime American plans for a new Hungary: Documents from the US Department of States 1942–44. Interneten: <http://www.hungarian-history.hu/lib/romsics/w25.htm> [Olvasva : 2009. december 5.]
23. Đurić, Aleksandra(2008): Rumunska pravoslavna crkva u srpskom banatu. In: Religije Srbije – Mreža dijaloga i saradnje. Beograd, 203. old.
24. Gulyás László (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest. 82–85. old.
25. Mirmics Károly (2001): Betelepítések, kitelepítések és vándormozgalmak. In: Fészekhagyó vajdaságiak. Szerk: Gábrityné Dr. Molnár Irén és Mirmics Zsuzsa. Újvidék, 50. old.
26. Mirmics Károly (2001): Betelepítések, kitelepítések és vándormozgalmak. In: Fészekhagyó vajdaságiak. Szerk: Gábrityné Dr. Molnár Irén és Mirmics Zsuzsa. Újvidék, 47. old.
27. Lásd Nagybecskereki Egyházmegye honlapja: <http://www.catholic-zr.org.rs/hun/hun.html> [Olvasva : 2009. december 5.]
28. Dolinszky Gábor (2004): „Élve meghalni hagyni” Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztény Egyház Szerbiában-Vajdaságban történelme 1918-tól napjainkig. Interneten: <http://www.keve.se/Dolinszky/Dolinszkyanyag.htm#3.%20Az%20Ágostai%20Hitvallású%20Német%20Evangélikus%20Keresztény%20Egyház%20újraszerveződése> [Olvasva : 2009. december 5.]
29. Mirmics Károly (2001): Betelepítések, kitelepítések és vándormozgalmak. In: Fészekhagyó vajdaságiak. Szerk.: Gábrityné Dr. Molnár Irén és Mirmics Zsuzsa. Újvidék, 52. old.
30. Magyar Katolikus Lexikon: nagybecskereki püspökség szócikk. Internetes kiadás: <http://lexikon.katolikus.hu/N/nagybecskereki%20p%C3%BCsp%C3%B6ks%C3%A9g.html> [Olvasva : 2009. december 4.]

31. Magyar Katolikus Lexikon: bánati apostoli kormányzóság szócikk. Internetes kiadás: <http://lexikon.katolikus.hu/B/b%C3%A1n%C3%A1ti%20apostoli%20korm%C3%A1nyz%C3%B3s%C3%A1g.html> [Olvasva : 2009. december 4.]
32. Magyar Katolikus Lexikon: nagybecskereki püspökség szócikk. Internetes kiadás: <http://lexikon.katolikus.hu/N/nagybecskereki%20p%C3%BCsp%C3%B6ks%C3%A9g.html> [Olvasva: 2009. december 4.]
33. A Nagybecskereki Egyházmegye honlapja <http://www.catholic-zr.org.rs/hun/hun.html> [Olvasva: 2009. december 4.]

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Dolinszky, Gábor (2004): „Élve meghalni hagyni” Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Keresztyén Egyház Szerbiában-Vajdaságban történelme 1918-tól napjainkig. Interneten: <http://www.keve.se/Dolinszky/Dolinszkyanyag.htm#3.%20Az%20Ágostai%20Hitvallású%20Német%20Evangélikus%20Keresztyén%20Egyház%20újrászerveződése> [Olvasva : 2009. december 5.]
- Durić, Aleksandra(2008): Rumunska pravoslavna crkva u srpskom banatu. In: Religije Srbije – Mreža dijalog a i saradnje. Beograd, 203. old.
- Gulyás László (2007): Vajdaság: Történeti áttekintés. 78–79.old. I. m.: Nagy Imre (szerk): Vajdaság. A Kárpát-medence régiói 7. Dialóg–Campus. Pécs–Budapest. 2007. 76–149. old.
- Gulyás László (2009) A Bánság a török kiűzésétől 1918. In. Horváth Gyula (szerk.): Dél-Erdély és Bánság. A Kárpát-medence régiói 9. Dialóg Campus. Pécs–Budapest. 2009. 25–44.old.
- Gulyás László (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest. 82–85.old.
- Kalapis, Zoltán (1995): Történelem a föld alatt. Forum, Újvidék, 13., 16–17. és 42. old.
- Komáromi, László (2007): A bizánci kultúra egyes elemei és közvetítő tényezői a középkori Magyarországon. Iustum Aequum Salutare III. 2007/1. 217–219. old.
- Kosztá, László (2007): Dél-Magyarország egyházi topográfiája a Középkorban. In: A középkori Dél Alföld és Szer. Elektronikus megjelenítés: NKÖEOK Szerkesztőség http://sulinet.hu/oroksegtar/data/megyek_orokege/Csongrad_megye/pages/Kozepkori_del_alfold_es_szer/000_konyveszeti_adatok.htm [Olvasva : 2009. december 4.]
- Magyar Katolikus Lexikon: <http://lexikon.katolikus.hu> [Olvasva : 2009. december 4.]
- Milin, Miodrag (1995): Vekovima zajedno (iz istorije srpsko – rumunskih odnosa), Temišvar, 49–50. old.
- Marjanucz L. (2002): Adalékok a Habsburg berendezkedés és telepítés bánági történetéhez. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Történeti tanulmányok (Studia Historica). 8. köt. Szeged. 5–16. old.; Marjanucz L. (2003): A Temesi Bánság településtörténetéhez. In. Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében. Szeged. 131–135. old.
- Mirmics, Károly (2001): Betelepítések, kitelepítések és vándormozgalmak. In: Fészekhagyó vajdaságiak. Szerk: Gábrityné Dr. Molnár Irén és Mirmics Zsuzsa. Újvidék, 47., 50. és 52. old.
- Nagybecskereki Egyházmegye honlapja <http://www.catholic-zr.org.rs/hun/hun.html> [Olvasva : 2009. december 4-én és 5-én]
- Pavlicevic, Dragutin (2000): Medjunarodni znanstveni skup „Jugoistocna Europa 1918–1995.” <http://www.hic.hr/books/jugoistocna-europa/02tablice.htm> [Olvasva: 2009. december 5.]
- Popović, Dušan J. (1990): Srbi u Vojvodini, I., Novi Sad, 37. és 104. old.
- Raffay, Endre (2005): Az aracsi templomrom. Forum, Újvidék, 27. old.
- Romsics, Ignác (1993): Wartime American plans for a new Hungary: Documents from the US Department of States 1942–44. Interneten: <http://www.hungarian-history.hu/lib/romsics/w25.htm> [Olvasva : 2009. december 5.]
- Szűgyi, Ferenc (2008): Az aracsi pusztatemplom mint a magyar identitás jelképe. In: Bennünk élő múltjaink. Szerk.: Papp Richárd, Szarka László. Zenta. 329–344. old.
- Takács, Miklós (2006): A középkori régészet a Vajdaságban 1918 és 1987 között. In: Studia Caroliensia, 2006. 3–4. 168–169. old.